

Havas László
(1939–2014)

Mély megrendüléssel próbálok elbúcsúzni Havas László barátunktól a magam nevében és annak a tudományos közösségnek, a Hungaria Latina Magyarországi Neolatin Egyesületnek a nevében is, amelynek kezdeményezője, létrehozója és két cikluson keresztül elnöke, majd mostanáig örökös elnöke volt. Természetesen kezdhetném személyes emlékekkel, ezek ugyanis nemcsak kettőnköt kötöttek össze, hanem e nem túl nagy létszámú közösség majd' minden tagját is elnök urunkkal, akit valamennyien szerettünk, hiszen nagyon szeretetreméltó, tevékeny, segítőkész, nyájas és jó humorú ember volt, tehát valamennyiünket lesújtott és mélységes szomorúsággal töltött el a 2013 novemberében rendezett szegedi országos konferenciánk után félelmetes gyorsasággal kibontakozó és egyre aggasztóbb kimenetelűnek sejtethető, súlyos betegsége, majd a szörnyű hirtelenséggel lesújtó halál dermedtette meg lelkünket. De azért nem is lehet elválasztani nála a személyességet, mintegy a „civil” habitust és a szakmait, mert minden gondolatát, egész lelkét áthatotta a munka, a hivatás, hiszen elvégzendő és befejezendő munkáiról beszélt még akkor is, amikor már csak a csodában hihetett. És ennek a munkának a szíve, a lényege az, hogy felismerte a kulturális folyamatosságot az ő-s-mediterrántól a latinságon átvezető rómaiság kialakításán át a hellén és hellenizált Kelet, majd a zsidó-keresztény kultúra hozzájárulásával, a latinítást fenyegető kipusztulással dacoló és végül a modern európaiságot s ezzel együtt – számunkra – a nemzeti létet is megteremtő és folyton új energiával feltöltő latinítást. És nem csupán felismerte, hanem kutatásainak középpontjába helyezve, egy újfajta tudományos szemlélet jegyében egy újfajta nemzetitudomány-eszményt is felmutatott. Ezért nevezhető jelképesnek, hogy a Magyar Művészet című negyedéves művészetelméleti folyóirat első száma számára írta decemberben megjelent nagy tanulmányát a Szent István-i nemzeteszméről; régi, kedves, de most ismét vadonatúj eredményekkel gazdagított témájáról.

Magyarországon elsőnek reagált a múlt század hetvenes éveiben a tudományág-alapító vagy újraalapító belga professzor, Jozef IJsewijn nagy kihívására, a kétkötetes neolatin bevezető kézikönyvre, ezért oroszlánrésze van abban, hogy a magyarországi neolatin társaságot megalakítva immár kollektívan bekapcsolódhattunk a Nemzetközi Neolatin Társaság munkáiba – ennek sokáig felügyelőbizottsági tagjává is választották –, s ez nem csupán sok nélkülözhetetlen konferencia-részvételt, tanulmányt és könyvet, valamint egy idegen nyelvű folyóiratot (*Camoenae Hungaricae*) eredményezett, hanem azt is, hogy 2006-ban sikerült a XIII. világtudománykongresszust Magyarországra hozni. Az általa létrehozott kiadványok révén itthon a neolatin irodalmat, a világon pedig a magyar kultúra lényegét minden korábbinál jobban ismerhetik ezekből kül-

földön azok, akiknek még drága a latin–görög és zsidó–keresztény alapozású európaiság és magyarság. (Fogynak, egyre fogynak az ilyenek; Laci a legszívbemarkolóbban erről talán akkor beszélt nekem, amikor felidézte a hozzá családi okokból is oly közel álló veszprémi piarista gimnázium szomorú pusztulását...) Két példát hoznék: egy zseniális tanulmányában¹ például egészen új oldalról képes megvilágítani mindkét nemzeti imádságunk eszmetörténeti beágyazottságát; Vörösmartyval kapcsolatban először kimutatja, hogyan fér bele Cicerónál az *imperium Romanum* fogalmába az egyetemes emberi közösség fogalma, s ezért Cicero és a liviusi *historia ornata* közvetítésével „a magyar nemzeti gondolat milyen sokat köszönhetett e [...] felfogásnak, beleértve egészen az »itt élned, halnod kell« nemzeti meggyőződéséig” (534–535). Majd kimondatlanul is a *Hymnus* nemzeti bűn-bűnhődés alapeszméjéhez szól hozzá, amikor a biblikus kolorit mellett utal arra is, hogy a protestáns történetfilozófus, a *Magyar Florust* író „Nadányi már azt hangsúlyozta, hogy a magyarság tettei valójában túlnőnek szerencséjén” (546–547).

Szent István intelmei, Alexander Cortesius Mátyás-panegyricusa, Callimachus Experiens, Janus Pannonius történetfilozófiája, Nadányi történetírása, Rákóczi Ferenc politikai és morális végrendelete, Karner Egyed nagy költői epikus látomása: csak néhány példa Havas László évszázadokat felölelő érdeklődésére a magyarországi neolatín kultúra terén. Ennek kutatástörténetét is ő írta meg először, angolul, a budapesti konferenciára készülve, 2005-ben.²

Köszönöm én magam és köszönjük mindannyian, neolatinosok, régi magyarosok, azaz filoszok Neked a jókedvet, a mosolyodat, a veled való beszélgetéseket és utazásokat Velencébe, Rómába, Bonnba, Tokajba vagy Nyírbátorba, Szegedre vagy Aix-en-Provence-ba, Münsterbe vagy Uppsalába. Együtt látogattuk meg Szent Brigitta ereklyéit vagy rendezhettünk élő-latin költői versenyt egy tokaji pince előtt. Vagy meglepetésekkel teli könyvkiállítást látogathattunk Debrecenben. Köszönjük. Meg a püspöki fogadást a Szent Anna-templomban vagy a máriapócsi bazilikában.

Olyan volt a Te személyed, hogy a segítségeddel néha megérezhettük – úgy érzem – a numinozitást. Az általad kiadott Nadányi János így írt arról az időről, amikor még a Szent Korona prezeidált a haza fölött:

*Gentis magnanimae radians per secula sidus,
clarius anne solo, clarius anne salo:
Dum fulges gemmisque viris, te Praeside dudum,
Patria praesentem credidit esse Deum.*

1 *Anticiceronianizmus és antitacitizmus mint az európai nemzeti eszme egyik formálója = Religió, retorika, nemzettudat régi irodalmunkban*, szerk. BITSKEY István, OLÁH Szabolcs, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2004 (Csokonai Könyvtár, 31), 530–550.

2 *From Separate Local Workshops to Unified National Framework – Becoming Part of International Institutions: Second Half of the 20th Century and the Beginning of the Third Millennium = Companion to the History of the Neo-Latin Studies in Hungary*, ed. István BARTÓK, Bp., Universitas, 2005, 77–94.

ItK
Irodalomtörténeti Közlemények
2014. CXVIII. évfolyam 1. szám

Könyörögjünk, hogy az Úr fogadjon országába, hiszen olyan voltál mindannyiunkhoz és hazádhoz, mint az István király verses históriájában 1280–1290 körül latinul megénekelt jó sáfár, akihez az ismeretlen költő a szent királyt hasonlította. Weöres Sándor fordításában:

Két tálentom helyett négyet,
megkettőzve megadott,
ötért tízet Istenének
kamatosan juttatott.

Ígérjük, hogy az együtt kezdett munkát erőnkhez képest folytatjuk. Isten veled.

Szörényi László